

Jeney Éva: A megosztó és a megosztható múlt. Kolozsvár, Kriterion Könyvkiadó, 2023, 294 p.

„...újra kell alkotnunk képzeletben a gyász és a történet, a szeretet tárgyát egyéni és közösségi emlékezetünkben” (253. p.) – az értelmező és a fordító visszatekintéséből sarjadnak ezek a sorok, amelyeket az irodalomtudós s egyben Paul Ricœur munkáinak fordítója jegyzett le a francia filozófus nekrológiájában, ugyanakkor igazolva Jeney Éva közvetítő szerepét nyelvek és kultúrák között, de másik nagy hatású alkotásával, az irodalomterápia elméleti alapjait összegző kötettel, a 2012-ben kiadott *Nyitott könyv. Irodalom, terápia, elmélettel* (Budapest, Balassi Kiadó) is, mellyel számos biblioterapeutának nyújtott támpontot és elindulást a segítő, támogató szakmában, elmélet és gyakorlat esetében is közvetítőként lépett fel.

Jeney Éva (1963–2019) az ELTE BTK Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékének, majd az MTA Irodalomtudományi Intézet Irodalomelméleti Osztályának munkatársa, a Reciti, Az Irodalomtudományi Intézet tartalomszolgáltató portáljának főszerkesztője volt. Ez a lényegre törő felsorolás tömörségében talán érzékelteti a magyar–francia szakos bölcsész szerteágazó érdeklődését, aki Sepsiszentgyörgyön született 1963-ban, 1988 körül települt Magyarországra, és a határ túloldaláról viselte szívében a magyar kisebbséget érintő kérdéseket, valamint az annak sorsát is befolyásoló irodalom- és fordításelméleti szakterületen is hatást gyakorló kultúrkapcsolatok alakulását. Mindezt hűen tükrözi egy posztumusz kötet, *A megosztó és a megosztható múlt. Tanulmányok*. 2023-ban jelent meg a kolozsvári Kriterion Kiadó gondozásában, Filep Tamás Gusztáv és Józán Ildikó válogatták és rendezték sajtó alá, akik többször dolgoztak együtt a szerzővel, és jól ismerték munkásságát. A sokrétű történeti és kulturális háttérrel reprezentáló narrációk összekapcsolódnak, minden tanulmánnyal igazolva az utószóban is megfogalmazott kijelentést, miszerint Jeney Évát „a szót értés esélyei foglalkoztatták”. (277. p.) A

szakkönyv következetes és alapos szerkesztésére utal, hogy a különböző műfajú írásokat (a műértelmezéstől a nekrológig, a kutatási eredmények összegzésétől az esszén át a személyes megélésű utazástörténetig) a szerkesztőpáros négy témakörbe csoportosította. A hitelesség megőrzése céljából az olykor szöveg szintű ismétléseket is megengedő editálás hűen tükrözi Jeney Éva szerteágazó érdeklődését és gazdag kutatási területét a komparatistikában, a kulturális kapcsolattörténeti és fordításelméleti vizsgálatokban Paul Gustave Ricœur munkásságától Kuncz Aladár *Fekete kolostor* című regényének sajtó alá rendezéséig.

A nyitótanulmány, *A végtelen vers nyomában (Húsz év múlva)*, egyike azoknak az írásoknak, amelyek nem találhatók meg a szerzőnek a Magyar Tudományos Művek Tárában (MTMT) föltüntetett 90 alkotása között, mely bizonyára még így is hiányos és további kiegészítésre vár. A szerkesztők kiváló elgondolása, hogy rögtön Jeney Éva mentorának, Szegedy-Maszák Mihálynak a születésnapjára írt, a jelként kibontakozó és a szó erejében cselekvéssé formálódó nyom gondolatát kifejtő esszéje, a *Talán eltűnök hirtelen* című József Attila-költemény hatás- és olvasattörténeti értelmezésével hívják fel a szövegközöttiségre az olvasók figyelmét. A tanulmányíró rutinos nyomkövető technikájával irányítja befogadóját a szöveg dekódolásában, a látható jelből kiindulva („akár az erdőben a vadnyom”) a Paul Ricœur és a Gadamer-féle nyomértelmezés útvesztőjén keresztül, bizonyítva, hogy milyen változatos formában hagyja bélyegét értelmező szöveg az értelmezett szövegen. A költemény körkörös szerkezetének kibontásával, elérkezve a zárógondolatig, a végtelen vers végtelen értelmezési lehetőségéig, egy vég nélküli visszaszármaztatási játékra utal az elemző.

Az első egység *A tiszta forrás utópiája* címmel a román irodalom magyar recepcióját bontja ki a népköltészeti alkotások egymásra való hatásában, történeti kitekintéssel a 19–20. századi magyar–román kulturális kapcsolato-

kat meghatározó domináns fordulópontok optikáján keresztül, valamint a két világháború között formálódó erdélyi magyar irodalom szignifikáns eszmeiségének, a transzilvanizmusnak kezdeti és alakuló változatait ábrázolja nagy vonalakban. A *fordított folyamatok. Szempontok a román irodalom 19–20. századi magyar történetéhez* című tanulmányban utal a nagy számban román irodalmat fordító magyar költőkre József Attilától Tandori Dezsőig, nem mellőzve a tényt, hogy az alkotásokat évtizedeken át meghatározták a nemzetpolitikai álláspontok. Az, hogy a román irodalom gyakran hasonló vonásokat mutatott a magyar irodalom sajátosságaival, részben magyarázható a közös országterületen osztozó, ezáltal egybefonódó történelmi sorssal, diverzitása pedig adódhat a tényből, hogy Románia földrajzi és művelődési határvidékei több évtizeden át az állandó változó politikai hatások következtében egyre erőteljesebben különböztek, így nemcsak a magyar kultúra hatott rá, hanem a nyugati kereszténység is. Jeney Éva a kulturális kapcsolathálók kibontása során egyértelművé teszi, hogy a román és magyar művelődés kapcsolata fordítások és tolmácsolások révén is jelentősen alakul. Ez történt a *Báránka* ballada esetében is: „Lucian Blaga például egy magyar fordítás, a Kádár Imre-féle *Miorița*-tolmácsolás nyomán »fedezte fel magának« a népballadát. A fordítás érezte meg vele a balladának »sajátos varázsát«”. (21. p.) A *tiszta forrás utópiája* című cikluscímadó tanulmány azt a kérdéskört és feltevést igyekszik értelmezni, hogy lehet-e a folklór a nemzeti azonosság alapja – annak ismeretében, hogy egy népi szöveggel egyszerre több közösség is kapcsolatba kerülhet. A végkövetkeztetés az utolsó bekezdésben igazolódik: a „tiszta forrás” a kifejezés makulátlanságában fordításként is olvasható, ez pedig a nyelvek és kultúrák találkozásánál fejt ki hatását. Nem elhanyagolandó tény, hogy a fordítások célelvűsége mindig az adott történelmi, politikai események hatására változott, így míg a románok az 1870-es években a saját értékeik megteremtésére és felmutatására törekedtek, addig a magyar nem-

zetet a befogadó közeg öncélúságával a közös haza etnográfiai sokszínűsége vezette. (28. p.) Figyelemre méltó a két világháború közötti román–magyar kultúrközeledés szempontjából, értékátvitel céljából sokat említett fordítás, a hídszerep melletti állásfoglalás, mely összefügg az erdélyiség és a kisebbségi léthelyzet eszmerendszerével. Az értekező kiemelt figyelmet szentel ebben az írásában a román irodalom akkori fogadtatásának az intézmények, lexikonok és kézikönyvek lapjain, nyomatékositva mindegyik jellegzetességét és megkülönböztető jegyét: az 1931–1933 között megjelenő *Világ-irodalmi Lexikon* újdonsága, hogy a szerzők neve mellé bekerültek azok jelentős munkáinak adatai is, az 1993-as Magyar Nagylexikon azonban már csak korlátozott számú szakirodalomra utal, kevés irodalomjegyzékkel.

Jeney Éva *Maorik és transzilvánok. 1937: Jelszó és mítosz vita* című értekezése az 1920 után kisebbségi helyzetbe került erdélyi magyarok irodalmának alakulástörténeti szempontú vizsgálatát ábrázolja a változó politikai eszmerendszerek viszonyában. A kulturális egység megteremtésének akadályait egy térben és időben távoli példával helyezi keretbe: Sir George Grey próbálkozásaiival a maori nyelv elsajátítására, annak megtanulásához elengedhetetlen volt a nép mítoszáinak megismerése.

A *nemzetiségi (kisebbségi) irodalom* megnevezés jelentősége is foglalkoztatja a szerzőt, melynek komplexitása tartalmában rejlik: a humánus elkötelezettség, valamint a közös sors és erkölcs által meghatározott helyzetértelmezés jelszó és mítosz. A *határon túli irodalom* fogalma a szemlélet honnanját rejtí buktatóként magában, míg a *romániai magyar irodalom* – bár politikailag helytállóbbnak bizonyult, a romániai jelző rengeteg negatív előítéletet társított hozzá a megnevezettek számára. Idővel az erdélyi irodalom megnevezés is elveszítette tartalmi gazdagságát, mivel 1944 után a többségi nemzet hatalmi fölényét zavarta az erdélyi jelző használata. A legátfogóbbnak mégis ez utóbbi bizonyult, mert magán viselte a vidék sajátos jegyeit, és hiányzott belőle a nemzetmegjelölés; a fogalomkörbe sorolt szerzők a behatárolt

vidék szülöttjei voltak, de nyelvükben lehettek eltérők (magyar, szász).

Az első világháború után az erdélyi magyar kisebbség egyik legjelentősebb fóruma két évtizeden át a *Pásztortűz* irodalmi folyóirat volt, melynek történetét Palotai Mária összegezte 2008-ban *Pásztortűz, 1921–1944. Egy erdélyi irodalmi folyóirat története* című monográfiájában, melyet Jeney Éva recenzeált, hangsúlyozva, hogy az olvasó végre áttekintést nyerhet a kor-szak irodalmi vitáiról, ugyanakkor kemény kritikát is megfogalmazott a mű hiányosságairól, mivel a sűrűn szereplő közhelyek, az esetlen megfogalmazások nem engedték érvényesülni az értelmezői magyarázatot. A kritikus hangvételű írást két jegyzet követi Camil Petrescu háborús regényéről, mely egy nagyobb vállalkozás része lett volna, de a szerkesztők lábjegyzetéből kiderül, hogy az nem készülhetett el. Az „*Isten minden földje a nyakunkba szakadt*” című értekezés a jól ismert, Romániában a mai napig az érettségi tételek között szereplő regény történelmi hátterét vizsgálja. A *szerelem utolsó éjszakája*, a *háború első éjszakája* az első modern regény, melyben az író az 1916-os román betörést vázolja és ismerteti az olvasóval. Jeney Éva ugyanarra irányítja a figyelmet száz évvel később is, az augusztus végi traumatikus eseményre, s inkább ezt nevezi meg fordulópontként a két nép történetében, mintsem az 1918-ast, főleg hogy a magyar irodalomban természetesen a Petrescu-műben megjelenített eseménysorral találkozunk az olvasó (Tamási Áron, Nyíró József, Szabó Dezső vagy újabban Tompa Andrea regényeiben). Ezúttal a többségi nemzet felől, az irodalmi egyenrangúságra törekvés szimbólumaként tanácsos tekinteni a feldolgozott műre. Az *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* című regényt 1930-ban írta a szerző, magyar nyelvű fordítása (*A szerelem utolsó, a háború első éjszakája*, a fordítás Szász Béla munkája) pedig 1961-re datálható.

A kötet és egyben a második ciklus címadó tanulmánya *A megosztó és a megosztható múlt*, központi alakja Kuncz Aladár, akinek főműve kerül fókuszba. A *Fekete kolostor* alapján Jeney felteszi a kérdést: létezik-e koncentrációs iro-

dalom? Ugyanakkor maga a regény műfaji besorolása is izgatta az értekezőket, s mindezeket összegyűjtve Jeney egyfajta konklúziót helyez az olvasó elé: „amint regényként kezelik, dokumentumszerű elemei, mihelyt úgynevezett emlékiratként, irodalmiságának jegyei bújnak ki, mint szögek a zsákból”. (133. p). Visszatekint az internálás rendszerére is, a táborok létrejöttére, továbbá hogy azok milyen formában jelentek meg irodalmi alkotásokban is, mint Dosztojevszkij és Markovits Rudion műveiben, hogy mindig visszaérkezzen Kuncz Aladár népszerű művének sajátosságaihoz. Ugyanakkor felmérhetetlen az a munkafolyamat, amivel Jeney Éva visszaállította a regény eredeti szövegrészleteit a cenzúrák után, valamint a narratíva nyelvi és helyesírási korszerűsítését. Már az első tanulmányban *A fekete irodalom* címmel felveti a műfajiság kérdését: dokumentumirodalom, terápiás irodalom, mnemotoposz/emlékezet-hely (egyszerre történelem és irodalom). Talán épp az író intellektuális nézőpontjából megvilágított francia fogság történetének eltérő olvasatait, melyet Németh Andor és Bárczi Géza jegyzeteiből ismerhet meg az értelmező, ugyancsak az állandó közöztiség élményét nyújtják: irodalmi vagy történelmi regény, fikció vagy valóság, magyar, netán francia? *A megosztó és megosztható múlt* című következő tanulmány a franciaországi civil internálás kérdésével foglalkozik, ismét alapul véve a *Fekete kolostort*, mely nem csupán magyar történelmi viszonylatban, hanem a magyar–francia kapcsolattörténet szempontjából is jelentős munka. Az első világháború kitörését követően Franciaország – a többi hadviselő államhoz hasonlóan – megkezdte a vele hadiállapotba került országok francia területen tartózkodó állampolgárainak összegyűjtését, majd internálását. Kuncz a gyakran önelemző és esszéisztikus elbeszélő technikájával, valamint a fogolytársportrék alkalmazásával különböző nézőpontokból világít rá az elkülönítettek mindennapjaira, legtöbbször elegyítve a fiktív és valós eseményeket. Nyolcvan évvel később a tanulmányíró összeveti a regény részleteiben leírtakat kutatásai eredményeivel, pontosabban a helyszínen gyűjtött ada-

tokkal az internáltak mindennapi ellátásáról, tisztálkodásuk és ételmezésük nehézségeivel, s így teljes képet igyekszik nyújtani a 21. századi olvasó számára egy távoli világ maradványairól. Ehhez a folyamathoz kapcsolódik a *Marginália a Fekete kolostorhoz. Bárczi Géza lapszéli jegyzetei* című következő tanulmány. Az említett magyar nyelvész diákként, Eötvös-kollégistaként került a noirmoutier-i várba, s később jegyzeteket írt Kuncz könyvének a birtokában lévő példányába. Jeney Éva bravúros írása bizonyítja, hogy ezek a jegyzetek, bár nem közismertek, kiegészítik, módosítják a történetet és annak olvasatát, ugyanakkor nyomatékossítja, hogy az első világháborús civil internálás nem csupán a regényíró életében hagyott nyomot. Az írást követő felsorolászerű mellékelt táblázatban összegzi Bárczi Géza jegyzeteit a Kuncz-mű kötet- és oldalszámaival ellátva. A „...sorsom már készen volt bennem” című tanulmány a *Fekete kolostor* előzményeit vizsgálja, miszerint Kuncz Aladárban a regény „sorsa” már az 1920-as évekre kialakult, noha a szöveget az író csak halála előtt zárta le. Az értekező számba veszi Kuncz azon elméleti írásait, novellákat és egyéb publikációkat, melyek a mű előzményeinek, illetve részeinek tekinthetők. Egy szubjektív hangvételű tanulmányút beszámolójával folytatódik a ciklus – *Utazás a fekete kolostorhoz* –, mely valóban Jeney Éva egyéni megéléseit tartalmazza és adatgyűjtési technikáit dokumentálja. A Klebelsberg Kunó Alapítvány ösztöndíj-támogatásával megvalósított utazás során az emlékhelyeken komoly levéltári munkát végzett, s a kalandos kutatás, a beszélgetések a helyiekkel színes történetekkel és használható információkkal bővítették ismeretét a noirmoutier-i várról, s részben fény derül néhány érdekességre is. A regény egyik legpontosabb változatát ma is neki köszönhetjük, s a témakör további gazdagítására és széles körű ismertetésére egy 2014-ben nyílt, a noirmoutier-i várban általa szervezett kiállítással gyarapodott az internáltakról meglévő ismeretanyag.

A harmadik egység, *Az egyetemes fordíthatóság elve* a nevek jelentőségére és mibenlétére felhívó tanulmánnyal indít. A *Nem ér a nevem!*

A név mint kicsinyítő tükör című értekezés a nevek fordíthatóságát kiemelt kérdéskörnek tekinti, ugyanis a személy- és köznévkialakulástörténeti összefüggése segítheti a műértelmezést. Anne Godard *Magdala* című írásának elemzésével igazolja, hogy az olvasó számtalan megélést és ismeretet társít egy névhez, s olyankor kulturális háttere és előzetes olvasmányai működésbe lépnek. A cikluscímadó tanulmány Paul Ricœur fordítás-problematikájához nyúl vissza, miszerint a fordítás lehetősége és lehetetlensége ugyanarról a töről fakad, csak épp a fordított mű perspektívájából tartja elérhetőnek és ellenőrizhetőnek az üzenet közvetíthetőséget, ezáltal előmozdítja a különböző kultúrák közötti átjárást. Jelen írásában Jeney Éva Ricœur 1961-es állítása mellett érvel, hogy a kultúrák közti kommunikáció létezik, s a köztük való átjárást és közvetíthetőséget a fordított művek mint önálló alkotások jelentik. A fordítás lényegét a „nyelvi vendégszeretet” metaforájában foglalta össze, vagyis magyarázatában a fordítónak úgy kell fogadnia a másik nyelvet, hogy a sajátja mellé emeli.

Az utolsó ciklusba Jeney Éva további tanulmányai kerültek Paul Ricœur életéről és munkásságáról, egyesekből, mint a *„Vagyok, amit elbeszélék”, Paul Ricœur 92 éve az olvasó megismeri a filozófus életét, iskolázottságát, érdeklődési körét, hogy azt követően jobban megértse, miért akart „folyton összeházasítani tüzet és vizet: fenomenológiát és hermeneutikát, pszichoanalízist és bibliai szövegmagyarázatot...”*

A filozófus metaforaelmélete, vagyis a példázat megjelenése mint metaforikus elbeszélés innovatívan hat az irodalomtudomány világában, igazolja, hogy az nem fölösleges szófeccsérlés, hanem megnyilatkoztatás, mert „többet gondolkodásra készíteti az olvasót” (240. p.), elvégre „vagyunk, amit elbeszélünk. Az ember végső soron irodalmi lény”.

A kisebbség nagyságában Paul Ricœur valóságos, protestáns egyénisége mellett filozófusi beállítódását hangsúlyozza; e kettő hatott egymásra, nem pedig kizárták egymást. Nem szerette, ha keresztyén filozófusnak titulálták, elvégre ez utóbbi a szakmája volt, a protestantizmusa

pedig „természetes adottság”. (245. p.) S hogy a Ricœur-tematika s a filozófus emléke méltó befejezést kapjon a kötetben is, a szerkesztők Jeney Éva búcsúsorait csatolták a ciklusba, *A bölcselő halott, a metafora él* címmel.

A mű újabb unikalitását igazolja az a körkörös szerkesztési mód, mellyel a szerkesztők keretbe helyezték a bölcsész írásait. Jeney Éva nagyrabecsült mentorának, korunk kiváló irodalomtörténészének, Szegedy-Maszák Mihálynak születésnapjára készült köszöntő sorraival indult a kötet, s a róla írt nekrológ olykor lírikus soraival záródik, melyben egy kiváló irodalomelméleti gondolkodó is búcsúzott alig 56 évesen a magyar irodalom palettájáról: „Olyan az ember, mint a lehelet, napjai, mint az átfutó árnyék. De a kis felhők fölött, kívül az időn, hát ha valóban kezdet fognak korokon át a nagyok. Megnyugtató volna.” (257. p.)

A szerkesztők dicséretes kutatómunkáját igazolja két előadás vázlata: *Merre vezet a terelőút?* és *Gera György és a francia irodalom*. Ez utóbbiak Jeney Éva kéziratból közölt jegyzetei, melyek a *Művek-Fordítás-Kultúra*. A fordítás és kultúráközvetítés a klasszikus és a neolatin nyelvek, valamint a magyar nyelv viszonylatában című előadáson hangzottak el.

A Szerkesztői utószó Filep Tamás Gusztáv irodalomtörténész sorai, aki nem csupán a tanulmányíró munkásságát és a jelen kötet célját hivatott igazolni, valamint keretbe helyezni, hanem minden elfogultság nélkül, annál mélyebb tisztelettel törekszik fel-felillantani a sorok között Jeney Éva egyéniségét, hangsúlyozva, hogy „személyisége nem ekvivalens munkái összességével”.

A szerző e kötetben megjelentetett tanulmányai olyan jelentőséggel bírnak a magyar irodalom és az erdélyi magyar kisebbség számára, melyek pótolhatatlanok maradnak a magyar–román, magyar–francia kultúrkapcsolatok, továbbá a fordításelméleti elgondolások terén. Félbemaradt munkái és kérdései a megfelelő továbbgondolókra várnak, akik a nyomdokaiba mernek lépni, hogy az olvasás és értelmezés cselekvés maradjon.

Prém Mónika

Bólya Anna Mária (szerk.): Néptáncszínház – és ami mögötte van. Tanulmányok a népzene, a néptánc és a színpadi tánc világából. Budapest, MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet–L'Harmattan Kiadó, 2025, 192 p.

A tanulmánykötet nyolc szerző nyolc írásán keresztül ad betekintést a néptáncszínház művészetének interdiszciplináris vizsgálatába. Tradíció és művészet viszonya (Bólya Anna Mária), színházelmélet és lélektan kapcsolata (Kovács Örs), a dráma mélylélektani elemzése (Györfly Ágnes), a népzene rendszerezéstörténete (Fehér Anikó), a táncnyelvek antropológiai analízise (Kavecsánszki Máté), a mesterségesintelligencia-használat transzhumán és poszt-humán táncelméleti elemeinek vizsgálata (Kovács Péter), Milloss Aurél koreográfiai zsenijének megrajzolása (Kővágó Zsuzsa), valamint a hiperfigyelmet és mélyfigyelmet ötvöző tánc-történeti oktatási tananyag kidolgozása (Bólya Anna Mária, Dani Erzsébet, Györfly Ágnes) széles látképpel szolgál a néptánc-történet kortárs diskurzusába bepillantani vágyó kultúreberek, de elméleti kutatók számára is. Utóbbiak különösen nagy haszonnal forgathatják a kötetet, hiszen a szerkesztési elv a téma művészetelméleti diskurzusba való beemelése, és egy tudományközi elemzési minta megadása volt. A kötet ezért tematikusan jól illeszkedik a Magyar Művészeti Akadémia „Művészet és elmélet” sorozatába. Mindemellett a tanulmányok széleskörű kultúrelméleti értelmezési lehetőségeket nyújtanak, mert a néptánc hagyományának és a magyar koreográfiai iskola alkotóinak elméleti, esztétikai, lélektani és rendszerezési kutatási irányait is bemutatják. A szaktanulmányok elméleti erőssége azonban nemcsak a színes tematikus válogatásban és a kifejtések interdiszciplináris diskurzusban való magabiztos mozgásában nyilvánul meg. A kötet ugyanis úgy nyit párbeszédet az egyes szaktudományok között, hogy közben a bölcséleti gondolkodás általános szervezőelemei is megmutatkoznak benne. Az alábbiakban három ilyen karaktert szeretnék kiemelni. Ezek a finom fogalmi meghatározások és megkülönbözteté-

sek jelenléte a szövegekben; az egymásra reflektáló, tanulmányokon átívelő gondolatok; valamint általános érvényű művészetelméleti konklúziók megfogalmazása.

A kötet „elméleti csemegeként” szolgál azok számára, akik kutatásaikban nagy hangsúlyt helyeznek a fogalmi differenciációkra. A tanulmányokban igen sok ilyen értelmezői gondolatmenetet találunk. Ez bizonyára a szerkesztési elvből következik, hiszen egyrészt kifejezett cél volt az interdiszciplináris vizsgálat és a népi táncanyagok értelmező elemzése (7. p.). Ugyanakkor a heterogenitás nemcsak tudományos cél, hanem teoretikus kiindulópont is egyben. Ez jól látszik az olyan finom magyarázatokból, mint amilyen néprajz és kulturális antropológia módszertani elkülönítése (Bólya Anna Mária, 10. p.), a repetitív és minimalista zene megkülönböztetése (Bólya Anna Mária, 13. p.), a néptánc reprodukálása és színházi művelése közti különbség (Kovács Örs, 29. p.), az antik görög dráma kifinomult jungiánus vizsgálati fókusza (Győrffy Ágnes, 39. p.), a Kodály-rend és Bartók-rend közti különbség megvilágítása a népdalgyűjtés rendszereseleméleti megértése érdekében (Fehér Anikó, 54–55. p.), a táncantropológia fogalmának jelentősége a táncnyelvek és az emberi test hatástörténeti kutatásában (Kavecsánszki Máté, 87. p.), a magyaros balett fogalma (Kavecsánszki Máté, 99. p.), az emberi és gépi táncszótárak különbségének elvi lehetősége-lehetetlensége (Kovács Péter, 127. p.), a poszthumán és transzhumán fogalmi különbsége (Kovács Péter, 128. p.), a színpadi cselekmény ritmikus-dinamikus megfogalmazása (Kóvágó Zsuzsa, 143. p.) vagy a tanulásmódszertan két központi fogalmának, a hiperfigyelem és mélyfigyelem egymást kizáró eszméjének szukcesszivitás-elven alapuló meghaladása (Bólya Anna Mária, Dani Erzsébet-Győrffy Ágnes, 154. p.).

A kötet szövegkohéziós erejét bizonyítják az egyes tanulmányokon átívelő, egymásra reflektáló gondolatok, amelyek átjárást biztosítanak a szövegek közt, mintegy vitalizálva azt a dialógust, amelyet látszólag az olvasóközönség és a szakmai beszélgetések generálnak majd.

Valójában azonban dinamikus gondolatok már elindították a szakmai eszmecserét, mert túl lépnek a szövegek statikus egymásutániségán, és egymásra vonatkoztatható értelmezési mintázatokat mutatnak. Ez különösen fontos egy olyan kutatás bemutatásánál, amely nemcsak az addigi anyagokat, dokumentumokat vagy művészi alkotásokat kívánja összegezni, hanem szakmailag előrevetíti a diskurzust. Jó példa erre a Milloss Aurél koreográfusi munkáját feldolgozó három tanulmány (Kavecsánszki Máté, Kóvágó Zsuzsa), mert továbbgondolási lehetőséget rejt, és ezzel megadja egy újabb tanulmány tematikus irányát. Ugyanígy megemlíthetjük a néptáncszínház lélektani kutatását célzó írásokat (Győrffy Ágnes, Kovács Örs). Ezek gondolati dinamizmusukkal egészen különleges csemegek a kortárs művészetelméletben. Témájuk tudományos jelentőségét nemcsak az interdiszciplináris kitekintés adja, hanem a vizsgálat tárgyválasztása is: a görög dráma, jelesül az *Elektra*. Az antik görög dráma esszenciaként őrzi a nyugati kultúra filozófiai és irodalmi gondolatait, és ezért a bölcsészettudomány origójaként tekinthetünk rá. Ennek pszichológiai elemzése olyan primordiális lelki összefüggéseket világít meg, amelyeknek kulcsszerepük van a kortárs mélylélektanban és a művészetelméletben egyaránt. Az a felismerés, hogy a drámai pillanatok a szereplők lelki folyamatainak kivetítései (Kovács Örs, 32. p.), egybecseng azzal a gondolattal, hogy a személyiségfejlődés szempontjából nagy jelentősége van az indulatok megjelenésének és feloldásának (Győrffy Ágnes, 39. p.). A részletes elemzés túllépné egy recenzió kereteit, de talán a fentiek jól példázák a gondolatok élénk tanulmányközi párbeszédét.

A kötet bölcsészettudományos diskurzust gazdagító harmadik jellemzője az általános érvényű művészetelméleti konklúziók megfogalmazása. Ezek szaktudományos precizitással levezetett következtetések, amelyek kiválóan beilleszthetők a bölcsészettudomány kortárs eszmecseréibe, vagy általános érvényük okán, vagy azért, mert ilyen megállapításokhoz nyitnak utat. A kötet első tanulmányában a falusi

kultúra kohéziós erejének kortárs táncművészeti diskurzusba helyezését végzi a szerző (Bólya Anna Mária, 10. p.), és ez azon az általános művészeti elven alapul, hogy a magasművészet mindig táplálkozott a tradicionális formákból és tartalmakból (Bólya Anna Mária, 10. p.). Az a felismerés, hogy a magyar néptánc dramatikusan művek létrehozására alkalmas (Kovács Örs, 32. p.), nemcsak a néptáncszínház elmélete szempontjából jelentős, hanem általános antropológiai és művészetpszichológiai diskurzusokba is jól beilleszthető. Hasonló módon – ráadásul az előző szempontot, a tanulmányközi gondolatiaságot is képviselve – érdemes megemlíteni azt a táncelméleti eszmét, amely szerint a szimbolikus közlés legősibb eszköze a test (Kavecsánszki Máté, 88. p.). Ez utat nyit egyebek közt a táncművészet és az architektípusos szimbólumelmélet közös kutatási teréhez, vagy a tánc és az önismereti folyamatok kapcsolatának vizsgálatához, ugyanakkor a dráma szimbólumörző funkciójának metaelméleti kutatásaiban is helye lehet. Ugyancsak kiváló a gondolat, hogy a dramatikusan táncban megjelenik az alkotó (a koreográfus), ezért ez már színházi produkció is egyben (Kavecsánszki Máté, 109. p.). Ehhez kapcsolódik Milloss Aurél bölcs és mélyértelmű koreográfiai „hitvallása”. Eszerint a művészet gyökere a természet belső ereje, és ezért figuratív kifejtés helyett lüktető életre van szükség a színpadon (Kóvágó Zsuzsa, 143. p.). Milloss ebből a gondolatból arra a következtetésre jutott, hogy a vidéki tánctradíció elevensége nélkülözhetetlen a színpadon (Kóvágó Zsuzsa, 141. p.). Ennek bizonyítékára egy olyan összetett táncnyelvet dolgozott ki, amely megfelel Bartók zenei világának, mert ugyanazokat az atavisztikus ösztönös erőket használja (Kóvágó Zsuzsa, 148. p.). A felismerés külön metaelméleti tanulmány témáját adja, mert példájában a módszertani szintézis különleges eszmei felismerésekkel párosul. Ezeket egy célzott kutatás során lehetne részletesen áttekinteni, mert értékes filozófiai tartalmakat sejtetnek. Kiemelkedő példa továbbá a jó dráma időtlenségének gondolata, valamint a dráma tragédiájának törvényszerűségét hangsúlyozó kifejtés

(Győrffy Ágnes, 39. p.), amely alapvető drámaelméleti meghatározásokhoz vezeti az olvasót. Ugyanakkor, a tanulmány interdiszciplináris irányával összhangban, a mélylélektan felé is általános érvényű konklúziókat fogalmaz meg, amikor kijelenti, hogy az *Elektra* drámája trauma-kezelési mintául szolgál (Győrffy Ágnes 40. p.); a családi alapértékek krízishelyzetben spontán aktiválódnak (Győrffy Ágnes, 42. p.); illetve, hogy a hősök krízisei és megoldásai univerzális megoldási mintázatokként működnek a közönség számára (Győrffy Ágnes, 39. p.).

A népdalrendszerezés komplex Járdányi-féle módja (Fehér Anikó) a magyar kultúrtörténet kiemelkedő kincse. A zenei tartalom mély ismeretén alapul, ez adja zenetörténeti jelentőségét. Mindemellett általános rendszerelméleti követelményként is megállja a helyét, mert Járdányi Pál rendszerezési elve a lényeg megragadásán alapul (Fehér Anikó, 75. p.), amely minden bölcsészettudományos kutatás alapelve is egyben.

Művészetelméleti és filozófiai szempontból is nagy jelentőségű az a téma, amely a mester-séges intelligencia táncművészetben való alkalmazását vizsgálja (Kovács Péter). A tanulmány a 20. századi elméleti és gyakorlati filozófiai diskurzus szerves részét képező kérdéseket vet fel. Jelesül, hogy a posztmodern gondolkodásmódjának meghaladása vagy tánc-decentralizáló következménye, esetleg poszthumanista kontextusa (Kovács Péter, 128. p.) az emberi test kiborgi minőségét vetíti előre (Kovács Péter, 130. p.), és az értelmezői keretek újragondolására bátorít (Kovács Péter, 135. p.). Ez azonban nemcsak táncművészeti vonatkozásban lehet elméleti perspektíva, hanem általánosságban alkalmazható a mesterséges intelligencia bölcsészeti kutatásaiban.

Tanulásméleti kuriózumként tekinthetünk arra az oktatási anyagra, amely a hiperfigyelem és mélyfigyelem ötvözésén alapul (Bólya Anna Mária, Dani Erzsébet, Győrffy Ágnes). A projekt a mélyfigyelem és hiperfigyelem fókuszálási különbségeit az egymásba való átalakulás módszerével igyekszik összehangolni a megértési fázisokkal (Bólya Anna Mária, Dani Erzsébet, Győrffy Ágnes, 153. p.), és a szövegértésen kívül

az identitástudat kialakulásában is részt kíván vállalni (Bólya Anna Mária, Dani Erzsébet, Gyórfy Ágnes, 156. p.). A mély- és hiperfigyelem különbözősége a tanulási modellben a szukcesszivitás felől kerül értelmezésre. Ez a pedagógiai szemléletmód összhangban van a Z- és alfa-generációra különösen jellemző kreativitás elméleti kutatásának legfontosabb konklúziójával. Eszerint a kreatív cselekvés folyamata korántsem csupán a divergens gondolkodáson alapul, hanem a divergens és konvergens gondolkodás együttesen biztosítja a cselekvés sikerességét.

A néptáncszínház elméleti kérdéskörének vizsgálatával a kötet szerzői a néptánc autentikusságának tudományos értelmezői és kulturális értékörző munkáját egyaránt előkészítették. Mindemellett olyan széles diskurzuseretet teremtettek a néphagyomány mozgás- és gondolkodási formáinak vizsgálatához, amelyben magabiztosan mozoghatnak az egyes életműveket vagy dokumentumtárakat feldolgozó szakemberek éppúgy, mint a metaelméleti megalapozást végző kutatók. A kötet a kortárs tudományos diskurzus dinamikus és friss példája, amely a kutatói olvasóközönséget további eszmecserére inspirálja. Reméljük tehát, hogy folytatása következik!

Dergez-Rippl Dóra

Kontra Miklós: Angol és magyar nyelvészeti tanulmányok, Válogatott írások, 1980–2023. Studies in English and Hungarian Language Matters, Selected Papers, 1980–2023. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem–L'Harmattan Kiadó, 2025, 318 p.

A kétnyelvű tanulmánykötet Kontra Miklós válogatott, 15 angol és 11 magyar nyelvű írását tartalmazza, amelyek 1980 és 2023 között jelentek meg, nem kis részben olyan folyóiratokban, amelyek a magyar olvasóközönség számára nem vagy csak nehezen hozzáférhetők. A szerzői előszóból megtudjuk, hogy mi motíválta a kötet összeállítását és az adott írások kiválasztását, továbbá a szerző több tanulmány-

hoz is kiegészítést, magyarázatot fűz, reflektál a megjelenés óta történt esetleges változásokra. Az első 17 tanulmányt a szerző maga rendezte négy fejezetbe, melyek elsősorban a nyelvkontaktus, a nyelvpedagógia és a nyelvpolitika témakörére fókuszálnak. Az utolsó, ötödik fejezetben kapnak helyet azok az írások, amelyek Vasváry Ödönre, Ország Lászlóra, Michael Clyne-ra és az amerikai magyarokra emlékeznek, valamint köszöntik Herman Józsefet és Rozsnyai Bálintot, beszámolnak Ács Gedeon emléktáblájának avatásáról a dél-baranyai Csúzában, a chicagói Szathmáry Lajos Ilia Mihálynak Szegedre küldött hangosleveléről, és Harold B. Allen amerikai nyelvész két debreceni látogatásáról. A kötet végén névmutató, valamint magyar és angol tárgymutató is található.

Az első tanulmány (*Do not people say such things?*) önálló fejezetet alkot, egy angol szintaktikai jelenséget – a tagadó kérdésekben a *not* tagadószó helyét – vizsgál szociolingvisztikai megközelítéssel, azaz különböző nyelvi (határozatlan névmások, határozószók, az *it* névmás pozíciója, az alany hossza) és társadalmi (a beszédhelyzet, a megszólított személy) változókat is figyelembe véve. A tanulmány arra hívja fel a figyelmet, hogy a leíró nyelvészek által nyelvtanilag helytelennek vagy nem létezőnek minősített szerkezetet (pl. *Do not people say such things?*) is használhatják a brit angol anyanyelvi beszélők egy-egy adott kontextusban.

A következő fejezet négy magyar–angol nyelvi kontaktusjelenségre fókuszál. Az első tanulmány (*Hungarians turned gateniks in 1990*) azt mutatja be, hogy az angol *-gate* utótagot az 1990-es évek elején kölcsönözte a magyar nyelv és rohamosan sok szóhoz is hozzákapcsolta. A fejezet második tanulmánya (*The messy phonology of Hungarians in South Bend: A contribution to the study of near-mergers*) egy fonológiai-fonetikai vizsgálat, amelynek fő kérdése az, hogy mi történik az egyes magyarországi nyelvjárásokban meglévő zárt és nyílt e különbségével (pl. *ment 'a megy múlt idejű alakja'* szemben a *mɛnt*-tel, aminek jelentése 'ő most vkit/vmit veszélyből kiszabadít') az amerikai magyarok beszédében. A szerző bemutat-

ja, hogy vannak olyan magyarok is az indianai South Bendben, akik kiejtésükben megőrzik az /e/ és az /ɛ/ közti különbséget, ugyanakkor percepciójukban nem észlelik azt. Ennek az az általános nyelvészeti jelentősége, hogy bemutatja: a hangváltozások vizsgálatában elengedhetetlen a produktív és a percepció adatok együttes elemzése. Ebben a fejezetben helyet kap az angolból átvett *heló* szó magyarországi térhódítását nyomon követő írás is (*A heló térhódítása Budapestben*). A tanulmányból kiderül, hogy a kölcsönszó Budapestre terjedt vidékre, majd a környező országok magyar beszélői is átvették, elsősorban a 18-20 éves fiatal beszélők révén. Míg ezek a kutatások az angolnak a magyar nyelvre gyakorolt hatását mutatják be, addig az angol és magyar színnevekkel foglalkozó írás inkább összehasonlító jellegű (*Matching Hungarian and English color terms*). Magyar és amerikai adatközlőknek színmintákat kellett megnevezniük. Az elemzés az ugyanarra a színre adott válaszokat hasonlítja össze, és megállapítja, hogy sem a színnevek mindegyike, sem pedig a világos és a sötét színfogalmak nem fedik le egymást teljes mértékben az angolban és a magyarban. Ezen eredmények alapján Kontra és amerikai szerzőtársa, Leslie B. Barratt, arra hívják fel a figyelmet, hogy nem szabadna sem a szótárkészítőknek, sem a nyelvtanároknak azt feltételezniük, hogy a színnek észlelése a két nyelv beszélői körében ugyanúgy történik, hanem konkrét példák segítségével kell a színneveket illusztrálni annak érdekében, hogy egymásnak megfeleltethetők legyenek az angolban és a magyarban.

A nyelvpedagógia témakörébe tartozó hét tanulmány mindegyike fontos témát tárgyal. Az első ilyen téma az angol nyelvváltozatok kérdéséről veti fel (*On teaching English in Hungary in the 1970s*), és megállapítja, hogy míg az 1970-es években az angoltanítás Magyarországon a brit változat tanítását jelentette, az 1980-as években az amerikai angol is bekerült a köztudatba mint tanítható nyelvváltozat. Ez lehetővé tette, hogy ne csak a brit változat, hanem mellette az amerikai angol is teret nyerjen az iskolai angoloktatásban. Ez a gondolatmenet

helyet kap a következő írásban is (*Angol nyelvi és kulturális imperializmus és magyar tanárképzés*), amely – egyebek között – arra a kérdésre is választ keres, hogy az angol melyik változatát (a britet vagy az amerikaiat) kellene Magyarországon tanítani. Ezen túl felhívja az angoltanárok figyelmét arra, hogy az angol nyelvi és kulturális imperializmus terjedése helyett a nyelvi ökológiai paradigma terjedését tartsák szem előtt, vagyis ahhoz, hogy az angol és más nyelvek közötti strukturális és kulturális egyenlőségek megszűnjenek, az anyanyelv megőrzése, a kultúrák közti ismeretek tanítása és a nyelvtanulással kapcsolatos káros ideológiák felszámolása is fontos szerepet kell, hogy kapjon. A következő két tanulmány (*A kontextus szerepe az angol aspirálatlan zárhangok percepciójában* és *On teaching English rhythm to Hungarians*) fő üzenete az, hogy mind az aspirálatlan zárhangokat, mind pedig az angol beszédritmust és intonációt tanítani kell(ene) az angolórákon és a tanárképző programokban is, mert az angol anyanyelvi beszélők számára a nem anyanyelvi beszélők által ejtett aspirálatlan zárhangok és a nem anyanyelvi intonáció nem minden esetben teszi érthetővé a külföldiek angol beszédét, következésképpen az anyanyelvi beszélők nem anyanyelvekkel szembeni attitűdjeit is megváltoztathatja, negatívabbá teheti. *A Használható még a lufis könyv Amerikában?* című írás egy 1989-ben megjelent, fiatal amerikai magyaroknak Budapesten készített képesszótárra reflektál (Biro et al. 1989). Mivel a szótár összeállításakor különösen figyeltek a szerzők arra, hogy átfogó témaköröket, valamint általános kifejezéseket és szavakat tartalmazzon, ezért a szótár – egy-két elavult szó és kulturális ismeret kivételével – ma is jól használható, nem csak fiatalok, hanem minden angol vagy magyar nyelvet tanuló számára. A fejezet utolsó két tanulmánya (*Ups and downs in English language teacher education in Hungary* és *Jövőt formáló nyelvi nevelés*) a magyarországi angoltanárképzés és általában a magyar pedagógusképzés kihívásait elemzi. Először az 1970-es és 1980-as évek egyetemi szintű angoltanárképző programjait vizsgálja kritikus szemmel

a szerző, és megállapítja, hogy ezek a programok egyáltalán nem készítették fel a hallgatókat a tanításra, mert főként a filológus- vagy tudósképzést tekintették központi céljuknak. Azonban az 1990-es években létrehozott – és a bolognai rendszer 2000-es évek elején történt bevezetésével meg is szüntetett – hároméves nyelvtanárképző programok az alkalmazott nyelvészetet, a nyelvpedagógiát és a gyakorlati órák számának növelését helyezték középpontba, melynek segítségével felkészültebb nyelvtanárokat képző programokat sikerült kialakítani. A pedagógusképzés egészében is szükség lenne nyelvi szemléletváltásra, és a sztenderd nyelvi ideológiát előtérbe helyező iskolai nevelés és tanárképzés helyett a hozzáadott nyelvpedagógiai szemléletet kellene elterjeszteni. Ez a nyelvvel kapcsolatos közbeszédre is igaz: a lingvicizmust, azaz a bizonyos csoportok közötti, nyelvi alapon nyugvó diszkriminációt le kell cserélni egy olyan diskurzusra, amely a különböző nyelvváltozatokat elfogadja és értékékként kezeli.

A nyelvi jogokkal és nyelvpolitikával foglalkozó tanulmányok az egyenlőség és a diszkrimináció kérdését állítják középpontba. A Peter Trudgill-lal készült interjú (*If women are being discriminated against, you don't say "You should become a man". An interview with Peter Trudgill on sociolinguistics and standard English*) bemutatja, hogy Trudgill hogyan kezdett el a szociolingvisztikával foglalkozni az 1970-es években, majd a beszélgetés kitér a szociolingvisztikai szemlélet alapelveire, a nyelvváltozatok egyenrangúságának elvére, és arra is, hogy a nyelvváltozatok nem diszkriminatív megítélése a társadalom feladata, vagyis amennyiben egy nem sztenderd nyelvváltozatot beszélővel szemben előítélettel viselkedik a társadalom, akkor nem az így beszélő(k) nyelvváltozatát kell megváltoztatni, hanem az előítéletes társadalmi csoportok nyelvekről való gondolkodását. A nyelvi emberi jogok kérdésével a szerző három tanulmánya is foglalkozik. A (*Linguistic human rights and/or security policy*) című írás biztonságpolitikai szempontból vizsgálja meg a kisebbségek nyelvhasználatának lehetőségeit, és arra a megállapításra jut, hogy azok az

államok, amelyek egynyelvű oktatási programok révén próbálják asszimilálni a kisebbségi nyelveket beszélő közösségeket, nyelvi emberi jogokat sértenek. A fejezet egy másik tanulmánya az 1995. évi szlovákiai államnyelvtörvényt elemzi (*On the right to use the language of one's choice in Slovakia*), amely a nyelvi jogok megsértésének nemzetközileg is hírhedt, eklatáns példájává vált. Egy következő írás (*British aid for Hungarian deaf education from a linguistic human rights point of view*) amellel érvel, hogy a magyarországi siketeket nyelvi kisebbségként kellene kezelni, és biztosítani kellene számukra az anyanyelvi, tehát magyar jelnyelven folyó oktatáshoz való jogot, nem pedig rájuk kényszeríteni a többségi (hangzó) magyar nyelv megtanulását. Végül a *Hungary: a sham fight-back against the domination of English* című tanulmány az angol dominanciája elleni küzdelmet színlelő magyarországi nyelvpolitikát bírálja. Miközben a politikai diskurzus a magyar nyelv védelmét hangsúlyozza, valójában nem kínál szakmailag átgondolt és következetes nyelvpolitikát, így aztán az angol privilegizált helyzete tovább erősödik az oktatásban is, miközben más idegen nyelvek tanítása egyre inkább háttérbe szorul.

Kontra Miklós válogatott írásait tartalmazó kötete a szociolingvisztika nézőpontjából enged betekintést a nyelvészet több alterületébe. Teszi mindezt úgy, hogy a nyelvhasználatot a társadalmi változók kontextusában vizsgálja. Érinti a szociolingvisztika számos alapvető tételét: a különböző nyelvváltozatok egyenrangúságától kezdve a kisebbségek nyelvi jogainak elismerésén át a nyelvi alapon történő diszkrimináció elleni küzdelemig. A kötet abban is kiválóan példát mutat, hogy a tanulmányok alapjául szolgáló kutatások adatait széles módszertani eszköztár bemutatásával, empirikus adatgyűjtési módszerekkel támasztja alá. Bemutatja, hogy a nyelvi jelenségek vizsgálatát nem célszerű csak elméleti, kontextusfüggetlen módon, strukturális nyelvészeti szempontból elvégezni (lásd Cseresnyési és Kontra 2024). A nyelv és a társadalom egymástól elválaszthatatlanságát az is mutatja a kötetben, hogy több tanulmány

akár egy másik fejezetben is helyet kaphatna – azaz a magyar–angol nyelvi kontaktusoknak vagy a nyelvi jogok kérdésének meghatározó jelentősége van a nyelvpedagógia területén is.

A szerzői előszóban több tanulmányhoz kapcsolódóan is olvashatjuk Kontra Miklós kiegészítő megjegyzéseit (pl. *On teaching English in Hungary in the 1970s*), s egy-egy tanulmánnyal a szerző maga is visszatekint (pl. *Használható még a lufis könyv Amerikában?*). Ezen túl is érdemes lenne megvizsgálni és a válogatott íráskor eredményeivel összehasonlítani, hogy a tanulmányok alapját képező 1980-as, 1990-es vagy akár a 2000-es évekbeli adatgyűjtések óta eltelt évtizedekben történt-e változás a nyelvhasználatban, azaz mi jellemzi ezeket a nyelvi kérdéseket mai magyar társadalmainkban. A kötet kiváló kiindulópontot és inspiráló módszertani ötleteket kínál annak vizsgálatára, hogy az elmúlt évtizedek társadalmi változásai hogyan befolyásolják mai nyelvhasználatunkat.

Balogh Erzsébet

Hivatkozások

- Biro, Ruth G.–Kontra Miklós–T. Radnai Zsófia 1989. *Hungarian Picture Dictionary for Young Americans. Angol–magyar képezzótár. Bilingual Edition.* Budapest, Tankönyvkiadó.
- Cseresnyési László–Kontra Miklós 2024. *Empirical linguistics. A cautious obituary. Argumentum*, 20, 276–286. p. <https://doi.org/10.34103/ARGUMENTUM/2024/16>

Parapatics Andrea: A múltban gyökerező identitás jelene és jövője. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 238. Budapest–Veszprém, Tinta Könyvkiadó–Pannon Egyetem, 2025, 447 p.

Napjaink egyik népszerű, a laikusok és a tudomány emberei érdeklődésére is számot tartó témája az identitás, ami egy sok szempontból nehezen megfogható, komplex és dinamikusan alakuló, folyamatosan változó struktúra. Erre a változó természetére, időbeliségére utal a kötet címe is, amely azonos annak a 2023. június

21–24. között a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi (ma már Humántudományi) Kara által Veszprémben megrendezett nemzetközi, interdiszciplináris konferenciának a címével, amelyen az itt közölt, szerkesztett és bővített, válogatott tanulmányok előadásként hangzottak el.

Bár a vaskos kötet a Tinta Könyvkiadó *Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* sorozatában jelent meg, a benne foglalt íráskor zöme nem nyelvészeti témájú, hanem olyan színes és változatos palettát tár elénk, mint amilyen maga a központi elem, az identitás. A könyv 34 tanulmányt közöl a nyelv-, az irodalom- és a kultúratudomány, a pszichológia és neveléstudomány, az építészet köréből, valamint az identitáskutatás további aspektusairól magyar, angol és francia nyelven. A tudományos világ érdeklődését tükrözi az is, amit a szerkesztőtől és egyben a konferencia egyik szervezőjétől, Parapatics Andreától tudunk meg az *Előszóban*: ti. hogy a választott téma (identitás) a vártnál jóval nagyobb számban és körben vonzotta a kutatókat: nyelvész, irodalomtudós, történész, néprajzkutató, pszichológus, neveléstudós, építész, filozófus, médiakutató, szociológus, akik – a kötet értékeségéhez nagyban hozzájárulva – mind a saját tudományterületük nézőpontjából vizsgálták ugyanazt a kérdést, így amíg ők egymást a konferencián meghallgatva, mi a tanulmányokat elolvasva eddig kevésbé ismert vagy akár teljesen ismeretlen szempontokkal is gyarapodhatunk.

A – négynapos, négy nyelvű interdiszciplináris – konferencia szervezőinek célja (hogy közös gondolkodásra hívja azokat a magyar, európai és tengerentúli kutatókat, akik különféle tudományterületek képviselőiként más-más módszerekkel, eszközökkel és megközelítésekben vizsgálják az identitás fogalmát, típusait, viszonyrendszerét és azok változásait, mely változások a kortárs társadalmakkal szemben jelentkező meghatározó kihívások alapját képezik) a könyv tartalomjegyzékét látva maradéktalanul teljesült, hiszen a hazai és nemzetközi – 13 országból, 35 egyetemről és 16 további intézményből érkezett – előadók (összesen

150, ebből 23 meghívott) az identitás fogalmát, a fenntartható egyéni és közösségi identitások, a nemzeti, európai, kozmopolita és fluid identitás megváltozott formáit, értelmezéseit és művészi megjelenítését járták körül.

Az első rész az irodalom- és kultúratudomány körébe tartozó kilenc írást tartalmaz. Ján Drengubiak egy, a québeci identitás két pillérével, a patriarchális családdal és az egyházzal szembenező Anne Hébert-regénnyel foglalkozik, Kéry Anna Lilla a főhősök családba való reintegrációját és újjáépülő identitásukat Dragomán György *Máglya* és Donatella Di Pietrantonio *A visszaadott lány* című regényeiben vizsgálja összehasonlító műelemzés keretében. Kovács Gábor a narratív és kulturális identitást, a szövegsubjektumot és a tárgyi alakmást Alberto Moravia *Barátság* c. novellájának elemzésén keresztül tárgyalja, Ladányi István a vajdasági magyar irodalmat a Vajdaságból „elszármozott” alkotók műveinek megközelítésében szemléli. Lévai Ruth Karin olyan eseteket elemez Georg Bernanos *The Diary of a Country Priest* [Egy vidéki pap naplója] című regényében, amelyek a szerzőnek azt a meggyőződését bizonyítják, hogy a modern civilizáció elidegenedésének leküzdésére és a gonosz fizikai megnyilvánulásának megváltoztatására egyedül a kapcsolatok tekintélyén keresztül van lehetőség. Pataky Adrienn a *Nyugat* világirodalmi identitásának gyökereit és az első évek européer szemléletét kutatja a folyóirat harminchárom évfolyamában (1908–1941) megjelent műfordításokon és világirodalmi műveken, szerzőkről közölt íráson, valamint az 1949-ig működő *Nyugat* Kiadó által megjelentetett fordításköteteken keresztül. Thomka Beáta a meghatározó nemzedéki tapasztalatok transzformálódásának folyamatát néhány művészeti, érzéki szenzáció és intellektuális élmény alapján vizsgálja. Vraukó Tamás írásának témája Gloria Anzaldúa mexikói–amerikai költőnő munkáinak út- és önazonosság-keresése térben és időben, Zámbó Bianka pedig arról ír, hogyan jelenik meg az identitás Juhász Gyula, Petri György és Weöres Sándor ún. önarckép-verseiben.

A második rész témája a nyelvtudomány, és összesen nyolc írást foglal magába. Gergely Viktória a magyar mint idegennyelv oktatására használt MagyarOK A1+ tankönyvcsoomag kultúra szempontú elemzésével foglalkozik, arra keresve a választ, hogyan nyilvánul meg a kulturális sokszínűség és milyen módon jelennek meg a magyar kultúra jellegzetességei a tankönyvben. Iványi Zsuzsanna a szociális pozícionálást és kollektív identitást vizsgálja botlatókövek elhelyezése alkalmából elhangzott megemlékező beszédekben. Nádor Orsolya tanulmányának fő kérdése, hogy miként igazolhatja a nyelvtudomány, hogy Kelet-Közép-Európa nemcsak történetileg, hanem nyelvi hálózatok szempontjából is regionális egységként értelmezhető. Ekaterina Protassova és Maria Yelenevskaya azt vizsgálják, milyen hatással van a külföldön élő orosz beszélők identitására a jelenlegi globális helyzet. Reszegi Katalin írásában bemutatja a tulajdonnevek különböző típusainak az identitásjelzésben és az identitás formálásában játszott szerepét. Szabó Melinda az észtek nemzeti identitásának vizsgálatával foglalkozik, azon belül is az etnikummal mint nemzetformáló erővel. Szabó T. Annamária Ulla a Kárpát-medencén kívüli európai országokban élő két- és többnyelvű családok nyelvi szocializációs stratégiáit kutatja, egyebek között az identitásstruktúrák felépítése szempontjából. Vančo Ildikó és Illés Dániel bemutatja, hogyan vélekednek a szlovákiai magyar középiskolás diákok a szlovákiai magyar regionális nyelvváltozatok (köztük a közösségi identitást is jelző nyelvjárás) használatáról.

A harmadik rész a pszichológiai és neveléstudományi írásokat gyűjti egybe, szám szerint tízet. Beck-Zaja Mónika középiskolás diákok pénzügyi nevelését és a családi modell kapcsolatát vizsgálja. Bodnár Éva írásában arra hívja fel a figyelmet, hogy tanári szerep pozitív irányú változásai kulcsfontosságúak az oktatás sikeressége szempontjából. Di Blasio Barbara és Szigeti Mónika Veronika egy 2022-ben, a pandémia után lezajlott, főleg Somogy megyei pedagógusok körében végzett kutatás eredményeit ismertetik, amely a pedagógusok szakmai

identitása és a jóllétük közötti összefüggéseket vizsgálta a kiégésük szintjének mérésével. Forgács Attila írásában azzal foglalkozik, hogyan járult hozzá az ételmegosztás a társadalmi azonosítástudat kialakulásához az emberiség története során. Kotics József tanulmányában arról olvashatunk, milyen szerepe van a vallásnak az etnikumok közötti kapcsolatokban és a romák társadalmi integrációjában, s hogy jelenthet-e a vallásváltás megszabadulást egy megbélyegzett identitástól. Kubinger-Pillmann Judit arról ír, hogy milyen szerepe van a digitális történetmesélés módszerének az identitás formálódásának folyamatában, miközben alkalmazási lehetőségeit és folyamatát is ismerteti. Rozgonyi Emőke bemutatja a „Testtérkép” komplex művészeti programot, amelynek alapja az identitás-elemek felfedezése művészi eszközökkel, és amelyet a serdülőkori identifikációs folyamatok támogatásáért hoztak létre. Sántha Kálmán a tanári identitást és a tanárrá válás folyamatának kapcsolatát történeti és kutatómódszertani fókuszban vizsgálja. Sass Judit egy pedagógusokkal végzett kutatást mutat be, amely az érzelmi igénybevétel szervezeti és egyéni tényezőit, a munka során átélt érzelmeket és azok szabályozását vizsgálta, és amelynek eredményei felhasználhatóak az érzelmezés fejlesztésére a tanári felkészítés során. Vass Vilmos tanulmányában a változó tanári identitás és tudáskonceptió összefüggéseiről szól.

Az építészet témakörébe tartoznak a negyedik részben szereplő írások, összesen három. Nagy Márton négy esettanulmányon keresztül ismerteti a kontextus megértésén alapuló és a reflexiót előtérbe helyező „régijű” tervezési módszer alkotófolyamatát és a létrejött tárgyakat, amelyekben közös vonás a helyek, helyzetek identitása keresésének, megragadásának és továbbadásának a szándéka. Nedeczky Zsolt dolgozatában arra próbál választ keresni, hogy

milyen tényezők határozzák meg egy épület identitását, milyen módszerek, stratégiák járulnak hozzá annak megtalálásához, és ezek hogyan segítik az átalakítás, továbbtervezés munkáját. Wettstein Domonkos a korabeli szak-sajtóban fellelhető reflexiók tükrében vizsgálja azt, hogyan nyilvánul meg az identitáskeresés a Balaton-parti nyaralótelepek építészetében a két világháború között.

Az utolsó, az identitáskutatás további aspektusaival foglalkozó, négy írást tartalmazó részben találjuk Fenyvesi Anna „interdiszciplináris bölcsész esszéjét”, amelyben saját családtörténet-kutatásának eredményeit ismerteti arra keresve a választ, hogy miért fontos az ilyenfajta kutatás a ma emberének, milyen hozadékaik lehetnek a számára. Kovács Gáborján írásában az 1990 és 1993 között Veszprémben működött ♡ KÖRHöz (ejtsd: A Kőr) (Veszprémi Fiatal Alkotók Köre) kapcsolódóan vizsgálja a Veszprém-identitást, N. Mandl Erika tanulmányából megismerhetjük a keszthelyi Helikoni Ünnepek kultúraformáló szerepét és jelentőségét a művészi életpályák elindításában, Oláh Miklós pedig az identitás alapú társadalmi tereket vizsgálja Magyarországon – milyen szerepe van a területi identitásnak az igazgatási terek tervezésében.

A konferencia szervezőinek szándékához híven mindazoknak (a tudomány képviselőinek és „az utca embereinek” egyaránt) ajánlom a kötet forgatását, akik számára fontos kérdés az identitás tudományos alapú megvitatása, és a szerkesztővel együtt én is bízom benne, hogy e sokszínű konferenciával sikerült elindítaniuk egy hagyományt, amelyet a jövőben is folytatnak, hiszen – ahogy ő is fogalmaz – az identitás témakörének vizsgálata mindig időszerű lesz, és a jövőben is tartogat majd újdonságokat.

Szendi Tünde